

Universitat
de les Illes Balears

Departament
de Filologia Catalana
i Lingüística General

GRESIB
Grup de Recerca Sociolingüística
de les Illes Balears

G CONSELLERIA
O CULTURA,
I PARTICIPACIÓ
B I ESPORTS
/ DIRECCIÓ GENERAL
POLÍTICA LINGÜÍSTICA

Conclusions de les I Jornades «Qualitat lingüística als mitjans de comunicació: la llengua oral»

Els dies 20 i 27 d'abril, i 4 i 18 de maig de 2018 varen tenir lloc a Palma les primeres jornades «Qualitat lingüística als mitjans de comunicació: la llengua oral». Les jornades, una iniciativa del Grup de Recerca Sociolingüística de les Illes Balears (GRESIB) del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB, varen ser organitzades pel mateix GRESIB amb el suport de la Direcció General de Política Lingüística de la Conselleria de Cultura, Participació i Esports del Govern de les Illes Balears. Atès que aquestes primeres jornades varen centrar-se en la llengua oral, s'adreçaven especialment a professionals dels mitjans audiovisuals de les Illes Balears. Hi varen assistir una vintena de professionals d'aquests mitjans, i també d'altres àmbits relacionats amb la llengua.

Aquest document s'ha elaborat a partir de les aportacions fetes per totes les persones que varen participar en les jornades, ponents i assistents, els quals han considerat oportú compartir les seves reflexions amb els responsables institucionals i amb la societat en general. El document s'estructura al voltant dels punts següents:

- Llengua, societat i mitjans de comunicació audiovisuals.
- El perfil lingüístic dels professionals dels mitjans audiovisuals.
- L'assessorament lingüístic als mitjans audiovisuals.
- La responsabilitat institucional amb relació a la qualitat lingüística dels mitjans públics.

LLENGUA, SOCIETAT I MITJANS DE COMUNICACIÓ AUDIOVISUALS

En comunitats lingüístiques normals, amb una llengua plenament establerta en el si de la societat, els mitjans de comunicació es converteixen en reproductors i difusors de models lingüístics generalment acceptats per tothom, que rarament són objecte de controvèrsia, la qual, si es produeix, se sol circumscriure a aspectes concrets de l'ús lingüístic i a l'àmbit acadèmic.

La història de la comunitat lingüística catalana —amb la llengua pròpia exclosa secularment dels àmbits formals i amb entrebancs per accedir a la revolució tecnològica de les comunicacions produïda els darrers cent anys— ha dificultat la consolidació d'un model de llengua comunament reconegut i acceptat, i ha propiciat l'aparició de prejudicis sobre el

mateix model. D'altra banda, en poques generacions la llengua catalana a les Illes Balears ha experimentat una interferència fortíssima de la llengua castellana, especialment notadora en l'articulació dels sons per part dels parlants més joves, molts dels quals, tot i haver adquirit un coneixement acadèmic de la varietat formal de la llengua, han perdut la capacitat de pronunciar correctament alguns dels sons que constitueixen la fesomia característica del català. Aquestes interferències avui ja passen desapercebudes per a una part dels parlants, mentre que per a altres són una manifestació censurable de descurança que pot provocar fins i tot rebuig o hilaritat.

En aquest context, els mitjans de comunicació audiovisuals que emeten en llengua catalana tenen posats davant una sèrie de reptes i alhora han d'assumir un conjunt de responsabilitats amb relació a l'ús lingüístic. Són, sens dubte, els principals difusors de models de llengua, amb més capacitat d'influència que altres àmbits com l'escola o l'Administració. I no es limiten a vehicular models de llengua, sinó que també contribueixen a elaborar aquests models, en la mesura que han de trobar solucions lingüístiques adequades a un ventall ampli i variat de situacions de comunicació (programes informatius, d'entreteniment, documentaris, ficció dramàtica, etc.).

Per tot plegat, és summament important que els mitjans de comunicació, corporativament, i cadascun dels professionals que hi fan feina, individualment, siguin conscients de llur responsabilitat i es comprometin a treballar amb un model lingüístic de qualitat, sòlid, coherent, incardinat en una tradició de llengua culta genuïna o de llengua popular, també genuïna, segons la necessitat. Si els mitjans empen un model de llengua estripat i erràtic, ple d'incorreccions, que recorre sovint a recursos expressius d'altres idiomes, la idea que es transmet és que la llengua catalana és un desgavell en què tot s'hi val. Quan passa això, els mitjans deixen de complir la seva funció de guiatge del bon ús lingüístic. D'altra banda, el fet que els mitjans emprin una llengua de poca qualitat, inestable i amb interferències constants d'altres idiomes desincentiva aquells qui no tenen el català com a llengua pròpia i que s'haurien de poder emmirallar en els mitjans de comunicació per aprendre'l. Finalment, no podem perdre de vista que la llengua dels mitjans també influeix en la manera com els espectadors reben el producte audiovisual: un model massa encarcerat o allunyat dels receptors provocarà que aquests no s'hi sentin identificats, però un model descurat, de baixa qualitat, també provocarà rebuig entre els espectadors amb més sensibilitat lingüística.

La qualitat del model de llengua dels mitjans de comunicació audiovisuals es fonamenta en dos factors: la capacitat lingüística dels professionals que hi fan feina i l'assessorament i el suport de lingüistes. La concurrència eficaç d'aquests factors només estarà garantida si hi ha una presa de consciència i un compromís ferm, que s'han de traduir en la disponibilitat de recursos suficients i en el seguiment i el control constants de la qualitat lingüística del producte. En el cas dels mitjans públics, aquesta responsabilitat recau en les institucions.

EL PERFIL LINGÜÍSTIC DELS PROFESSIONALS DELS MITJANS AUDIOVISUALS

S'ha de revalorar la importància del vessant lingüístic de la feina dels professionals dels mitjans de comunicació audiovisuals, els quals han de tenir un sentit del que és un bon ús lingüístic, correcte, genuí i adequat a cada situació de comunicació. Per ser un professional competent cal tenir un bon domini de la llengua. Cal disposar d'una eina rica en recursos expressius, flexible i adaptable a diferents situacions de comunicació, que permeti des d'explicar una informació d'economia o de política fins a fer un acudit o dir una facècia en un moment donat amb certa elegància, sense caure en la incorrecció o en la vulgaritat. És vital que els mateixos professionals prenguin consciència de la seva responsabilitat en aquest sentit.

S'apunten diverses vies per arribar a aquest nivell òptim de competència lingüística del personal dels mitjans. D'una banda, caldria reforçar la capacitació lingüística que els professionals reben durant la seva formació universitària. Així, per exemple, de la mateixa manera que les escoles superiors d'art dramàtic ofereixen classes de dicció, les facultats de ciències de la informació també haurien de proporcionar aquesta formació als futurs periodistes. Així mateix, hi hauria d'haver una oferta acadèmica estable de postgrau per facilitar als professionals dels mitjans formació lingüística continuada adaptada a les seves necessitats.

D'altra banda, els mitjans haurien de demanar a les persones que aspiren a fer-hi feina un determinat nivell de competència lingüística, que s'hauria d'acreditar mitjançant algun títol o certificat específic, o bé superant una prova d'accés. En el cas dels mitjans públics, l'exigència d'aquesta acreditació està tan o més justificada que la que afecta altres col·lectius de treballadors de l'Administració, com els funcionaris dels serveis centrals, els mestres i professors, etc. Quant a les empreses privades externes que produeixen programes per als mitjans públics, els contractes haurien d'incloure clàusules que també preveïessin aquesta qüestió, vinculada a l'exigència general de qualitat lingüística del producte.

L'ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC ALS MITJANS AUDIOVISUALS

L'assessorament lingüístic és un servei que tècnics lingüistes proporcionen als professionals dels mitjans de comunicació i que consisteix a orientar-los sobre l'ús lingüístic, normalment a partir d'un llibre d'estil corporatiu de referència que poden contribuir a elaborar, amb l'objectiu d'assolir la màxima qualitat lingüística del producte audiovisual.

L'assessorament lingüístic en un mitjà complex com pot ser una radiotelevisió autonòmica és una feina d'equip que només es pot dur a terme en condicions adequades si es disposa de prou recursos humans i si els lingüistes treballen coordinats entre ells, amb criteris unificats, preferiblement amb la supervisió d'un òrgan acadèmic de referència com pot ser la UIB.

En una situació ideal, la comesa dels assessors lingüístics abraça actuacions de naturalesa diversa que es complementen entre si:

- Supervisió dels texts abans d’emetre’ls per antena.
- Supervisió posterior del producte emès.
- Control de qualitat lingüística dels programes de producció externa abans d’emetre’ls.
- Oferta de formació lingüística específica per als professionals dels mitjans.
- Trobades regulars, a manera de seminari, en què els professionals puguin resoldre amb els lingüistes dubtes sobre aspectes concrets que sorgeixen en la pràctica.

Els professionals que assistiren a les jornades consideren, d’acord amb la seva experiència, que el funcionament òptim del servei d’assessorament lingüístic d’un mitjà audiovisual hauria de consistir en una supervisió prèvia a la locució i una de posterior, amb filtres per vetlar per la qualitat lingüística i una avaluació contínua, o, en el cas de la ficció, una revisió prèvia dels guions i la presència d’un lingüista en els rodatges. Aquest era el funcionament inicial del servei d’assessorament lingüístic de la radiotelevisió autonòmica balear. Però la situació va canviar a partir de l’any 2012, arran de la crisi econòmica, que va suposar una reducció dràstica del servei, fins a la completa desaparició. Aquesta circumstància va resultar perjudicial per a la qualitat lingüística del producte final i les conseqüències encara s’arrosseguen.

Actualment, la radiotelevisió autonòmica disposa únicament de quatre assessors lingüístics dedicats als informatius (tres a la televisió i un a la ràdio), els quals només poden fer una revisió dels texts prèvia a la locució. La resta de la programació queda desatesa (llevat d’algun cas aïllat d’intervenció d’un assessor en projectes concrets). Davant aquesta situació, hi ha un acord generalitzat que caldria dotar el servei d’assessorament lingüístic de la cadena de més recursos humans. D’altra banda, s’apunta la possibilitat que, mentre es mantengui el model externalitzat de producció d’IB3, es creï una oficina d’assessorament lingüístic externa a la cadena que ofereixi servei a les diferents empreses que produeixen programes per a l’ens. També es proposa recuperar alguna forma de col·laboració entre l’Ens Públic de Radiotelevisió de les Illes Balears i la Universitat de les Illes Balears, en la línia dels convenis signats per ambdues institucions que varen ser vigents entre els anys 2008 i 2012.

LA RESPONSABILITAT INSTITUCIONAL AMB RELACIÓ A LA QUALITAT LINGÜÍSTICA DELS MITJANS PÚBLICS

Una de les finalitats de disposar de mitjans de comunicació dependents de l’Administració, amb la dedicació de recursos públics que suposa, és permetre a la societat disposar d’una oferta comunicativa en llengua catalana. D’acord amb la Llei 15/2010, de 22 de desembre, de l’Ens Públic de Radiotelevisió de les Illes Balears, el desplegament d’un model de mitjans

públics de comunicació de la mateixa comunitat autònoma esdevé una eina imprescindible per al procés de normalització de la llengua catalana i la cultura pròpia. L'Ens Públic de RTVIB es va crear com un servei públic essencial destinat, entre altres coses, a difondre i promoure la llengua catalana, pròpia de les Illes Balears (article 2). Aquesta norma estableix que la llengua vehicular de tota la programació és el català, d'acord amb el que disposen l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears i la Llei de normalització lingüística, tot respectant les modalitats lingüístiques pròpies de la llengua. Aquests requisits també són aplicables a la producció audiovisual de l'ens i de les empreses filials prestadores (article 26).

El cas és que aquests objectius s'acompleixen només parcialment si els mitjans públics no fan un ús adequat de la llengua. No només això: si el model lingüístic que es difon no presenta la qualitat exigible, pot acabar provocant l'efecte contrari al pretès, perquè aleshores els mitjans deixen de ser un referent lingüístic vàlid per a la població i transmeten als parlants una idea de dispersió i inseguretat respecte de l'ús de la llengua pròpia.

El compromís i la implicació institucional en aquesta qüestió és, per tant, essencial,¹ i s'hauria de traduir bàsicament en dos aspectes:

1. Dotació dels serveis d'assessorament lingüístic de recursos econòmics suficients per poder dur a terme la seva funció de manera adequada. Això implica crear una infraestructura, avui inexistent, amb prou personal i recursos materials, que pugui atendre el conjunt de necessitats lingüístiques dels mitjans públics audiovisuals i que prevegi mecanismes de coordinació entre els lingüistes que la integren.

2. Establiment d'un sistema de control extern de la qualitat lingüística dels mitjans audiovisuals públics o que reben suport institucional, d'abast autonòmic, insular o local. En paral·lel a altres aspectes dels mitjans de comunicació relacionats amb els continguts que són objecte de control extern permanent (representació equilibrada del territori, accessibilitat, sexisme, protecció del públic infantil, etc.), també hi hauria d'haver un seguiment i un control externs de la qualitat lingüística dels productes audiovisuals. En el cas concret de la radiotelevisió autonòmica, el model externalitzat de producció de la cadena fa encara més necessària aquesta supervisió externa. Dels aspectes tècnics de la supervisió se'n podria fer càrrec la Universitat de les Illes Balears, mentre que els reports resultants es podrien vehicular a través del Consell Audiovisual de les Illes Balears o del mateix Parlament.

¹ Recentment s'ha aprovat el Decret 49/2018, de 21 de desembre, sobre l'ús de llengües oficials en l'Administració de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, el qual, en l'article 3, estableix que l'Administració de la Comunitat Autònoma ha de garantir la qualitat lingüística dels seus texts, especialment els adreçats als ciutadans.